

АНОТАЦІЯ

Гринько П.О. Діагностика ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 – економіка. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2020.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичного забезпечення формування діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності, розробленню процедур та інструментів її здійснення на промислових підприємствах. У дисертації систематизовано теоретичні підходи до визначення сутності поняття «діагностика в економіці». Виділено відмінності цього поняття від економічної діагностики, а також встановлено відмінні характеристики діагностики в економіці за її видами, функціями та принципами. Обґрунтована сутність діагностики в економіці за методологічним каркасом, який містить суб'єкт, об'єкт, предмет, принципи, мету, завдання, види, функції, технологію, методи та інструменти, зміст яких уточнено в дисертації. Для організації діагностики в економіці обґрунтована її технологія, яка складається з відповідних етапів. Обґрунтована доцільність вибору аналітичних інструментів діагностики в економіці згідно змісту її функцій та математичних можливостей, означено склад цих інструментів.

У роботі обґрунтовано та визначено місце діагностики експортно-імпоротної діяльності в системі її управління з урахуванням суб'єктів управління, основних факторів, функцій та результатів управління цією діяльністю. Все це дозволило визначити діагностику експортно-імпоротної діяльності підприємства (далі ЕІДП) як складову системи управління цією діяльністю, яка за функційним призначенням технологічно передбачає розпізнання, ідентифікацію, оцінку і аналіз, вимірювання, встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків, виявлення факторів та причин відхилень,

прогнозування, розроблення заходів щодо усунення відхилень та проблем, контроль, визначення загроз недопустимих відхилень, формування рекомендацій організаційно-управлінських заходів щодо запобігання можливих збоїв нормального стану функціонування та розвитку експортно-імпорتنної підприємства.

Здійснений аналіз концепцій ефективності в економіці, найпоширеніших визначень поняття ефективності в економіці показав, що найчастіше вона розглядається як система, як операція, як рішення та виражається коефіцієнтом. Щодо сутності ефективності діяльності підприємства, то виокремлюються кілька підходів відносно співвідношення її складових, а саме: результати і витрати (економічність), результати і цілі (доцільність), результат і потреби (вигідність). Щодо ефективності експортно-імпорتنної діяльності підприємства, то вітчизняні дослідники найчастіше її визначають як складову загальної ефективності діяльності підприємства, як результативність поєднання структуроутворюючих елементів виробництва із фінансовими, інноваційними та інвестиційними можливостями, як ефект від діяльності, як результативність ЕІДП.

У роботі на основі сформованої системи базисних понять ефективності експортно-імпорتنної діяльності підприємства, а саме: експортно-імпортна діяльність, її ефективність, стратегії, цілі, умови, фактори, експортно-імпорتنний потенціал, показники, критерії, витрати, результат, ефект, методи управління, функції управління, управлінське рішення, уточнена змістовна сутність та визначення її як відносної величини економічного результату ЕІДП до витрат з урахуванням виконання стратегії ЕІДП та її цілей, при цьому відносна величина максимізується в процесі реалізації стратегії ЕІДП.

Аналіз сучасних методичних підходів до оцінювання ефективності експортно-імпорتنної діяльності, та частоти рекомендацій вчених та практиків щодо вагомості показників ЕІДП, керуючись методологічним забезпеченням формування системи показників діагностики ЕІДП обґрунтовано систему показників та критеріїв як одного із основних інструментів інформаційно-

аналітичному забезпечення здійснення діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності. Доведена доцільність відповідного змісту в обґрунтуванні процесу встановлення еталонних значень показників та критеріїв діагностики ефективності ЕІДП.

У другому розділі сформовано основні функціональні процедури діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства та доведено їх дієздатність завдяки практичній реалізації. Розроблено методичне забезпечення діагностики впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність експортно-імпоротної діяльності підприємства. Обґрунтовано загальний перелік основних факторів зовнішнього середовища, які впливають на ЕІДП, визначено серед них позитивні та негативні, а завдяки методичному забезпеченню визначено найвпливовіші фактори. Обґрунтована логіка етапів здійснення діагностики факторів зовнішнього середовища, які впливають на розвиток експортно-імпоротної діяльності підприємства.

В роботі сформовано аналітичне забезпечення оцінки й аналізу рівня ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємств. Аналіз тенденцій змін значень критеріїв на окремих великих промислових підприємствах показав неоднозначність висновку щодо ефективності їх експортно-імпоротної діяльності та необхідність обчислення інтегрального показника на основі цих критеріїв. Обґрунтована доцільність обчислювати інтегральний показник за допомогою модифікованого методу побудови показника якості Харрінгтона, при цьому параметри функції перетворення встановлювати з урахуванням числових характеристик змін значень критеріїв ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. Також доведена необхідність для об'єктивності діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності промислового підприємства обчислювати інтегральний показник структурної динаміки складових, що є критеріями ефективності цієї діяльності. Для обчислення інтегрального показника, опираючись на законах та закономірностях ефективності діяльності, обґрунтовано динамічний структурний еталон ефективності ЕІДП, а також логіку цього обчислення.

Для реалізації процедури діагностики впливу факторів внутрішнього середовища підприємства уточнено перелік його основних підсистем, якими є виробнича та фінансова підсистеми. Встановлено, що першочергово слід здійснювати діагностику впливу факторів саме цих підсистем внутрішнього середовища підприємства на загальний рівень ефективності експортно-імпорتنної діяльності та на рівень її структурної динаміки.

В роботі сформовано інформаційно-аналітичне забезпечення діагностики впливу факторів внутрішнього середовища на ефективність експортно-імпорتنної діяльності підприємства, до якого входить система показників (частинні та інтегральні), латентні фактори, які рекомендовано виявляти за допомогою факторного аналізу, причинно-наслідкових взаємозв'язків між факторами і показниками, які слід встановлювати за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, детального економічного аналізу. Також розроблено когнітивну карту впливу факторів підсистем внутрішнього середовища підприємства, яка відображає реальні причинно-наслідкові взаємозв'язки цих підсистем з рівнями ефективності та конкретизує тісноту цих взаємозв'язків, що дозволяє встановлювати рейтинг та напрями впливу.

У третьому розділі роботи обґрунтовано методичний підхід до діагностики ефективності експортно-імпорتنної діяльності підприємства, який складається з одинадцяти етапів та забезпечує повну реалізацію функцій діагностики. Кожний етап цього методичного підходу конкретизується сформованими завданнями діагностики згідно її функцій, методами вирішення цих завдань та переліком очікуваних результатів.

Доведена доцільність використання результатів діагностики ефективності експортно-імпорتنної діяльності підприємства у розробленні та прийнятті управлінських рішень, а саме стратегічного управлінського рішення. В роботі обґрунтована раціональна технологія прийняття стратегічного управлінського рішення. В раціональній технології крім відповідних етапів означено результати їх реалізації, а також конкретизовано методи та інструменти завдяки яким реалізуються ці етапи. Сформовано методологічні складові розроблення

стратегічного управлінського рішення підвищення ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства, а саме: суб'єкт, об'єкт, предмет, ціль, умови, роль або значення рішення в системі управління, аналітична основа, причини проблеми.

В роботі удосконалено методичне забезпечення визначення шляхів підвищення ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства та пошуку її резервів, яке передбачає порівняння досягнутих значень критеріїв цієї ефективності з еталонними. Еталонами є нормативні значення критеріїв ефективності, але якщо такі відсутні, то рекомендується формувати еталони з урахуванням максимальних (мінімальних) реально досягнутих значень критеріїв, оптимальних та прогнозних їх значень. Саме критерії ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства спрямовують пошук шляхів її підвищення та резервів.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується довідками про впровадження в діяльність ПАТ «Турбоатом» (довідка № 09-418 від 22.06.2020 р.), ПАТ «Харківський тракторний завод» (довідка № 07 - 354 від 10.06.2020 р.) і в навчальний процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 20-86-31-115 від 18.06.2020 р.).

Ключові слова: технологія діагностики в економіці, система базисних понять ефективності експортно-імпортової діяльності, структурна динаміка ефективності ЕДП, функціональні процедури діагностики, інформаційно-аналітичне забезпечення, методичний підхід, стратегічне управлінське рішення.

АНОТАЦІЯ

Grynko P.O. Diagnostics of efficiency of export-import activities of an enterprise – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The thesis for obtaining a Doctor of Philosophy degree (Ph.D.) in specialty 051 – Economy. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2020.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodical maintenance of the formation of diagnostics of efficiency of export-import activity, development of procedures and tools of its realization at the industrial enterprises. The dissertation systematizes theoretical approaches to defining the essence of the concept of "diagnostics in economics". The differences of this concept from economic diagnostics are distinguished, and the distinctive characteristics of diagnostics in economy on its kinds, functions and principles are established. The essence of diagnostics in economics is substantiated according to the methodological framework, which contains the subject, object, subject, principles, purpose, tasks, types, functions, technology, methods and tools, the content of which is specified in the dissertation. For the organization of diagnostics in economics, its technology which consists of the corresponding stages is proved. The expediency of the choice of analytical diagnostic tools in economics according to the content of its functions and mathematical capabilities is substantiated, the composition of these tools is determined.

The paper substantiates and determines the place of diagnostics of export-import activity in the system of its management taking into account the subjects of management, the main factors, functions and results of management of this activity. All this allowed defining the diagnosis of export-import activity of the enterprise (hereinafter EIDP) as a component of the management system of this activity, which by its functional purpose technologically provides recognition, identification, evaluation and analysis, measurement, causation, identification of factors and causes of deviations, forecasting, development of measures to eliminate deviations and problems, control, identification of threats of unacceptable deviations, the formation of recommendations of organizational and managerial measures to prevent possible disruptions of the normal state of functioning and development of the export-import enterprise.

An analysis of the concepts of efficiency in the economy, the most common definitions of the concept of efficiency in the economy showed that it is often seen as a system, as an operation, as a solution and is expressed by a coefficient. Regarding

the essence of the efficiency of the enterprise, there are several approaches to the ratio of its components, namely: results and costs (efficiency), results and goals (feasibility), results and needs (profitability). Regarding the efficiency of the export-import activity of the enterprise, domestic researchers often define it as a component of the overall efficiency of the enterprise, as the effectiveness of combining structural elements of production with financial, innovative and investment opportunities, as the effect of activity, as the effectiveness of EIDP.

In work based on the formed system of basic concepts of efficiency of export-import activity of the enterprise, namely: strategy, the purposes, management methods, management functions, the administrative decision, conditions, factors, export-import potential, results, expenses, indicators, criteria, efficiency estimation the substantive essence and its definition as a relative value of the economic result of the EIDP to the costs, taking into account the implementation of the EIDP strategy and its goals, while the relative value is maximized in the process of implementing the EIDP strategy.

Analysis of modern methodological approaches to assessing the effectiveness of export-import activities, and the frequency of recommendations of scientists and practitioners on the importance of EIDP indicators, guided by methodological support for the formation of the EIDP diagnostic indicators' system substantiate the system of indicators and criteria as one of import activity. The expediency of the relevant content in substantiation of the process of establishing reference values of indicators and criteria for diagnosing the effectiveness of EIDP is proved.

The second section forms the main functional procedures for diagnosing the effectiveness of export-import activities of the enterprise and proves their viability through practical implementation. The methodical maintenance of diagnostics of influence of factors of external and internal environment on the efficiency of the export-import activity of the enterprise is developed. The general list of the main factors of the external environment influencing EIDP is substantiated, positive and negative among them are defined, and thanks to this methodical maintenance the most influential factors are defined. The logic of the stages of diagnostics of

environmental factors that affect the development of export-import activities of the enterprise is substantiated.

The paper provides analytical support for assessing and analysing the level of efficiency of export-import activities of enterprises.

Analysis of trends in the values of these criteria some large industrial enterprises showed the ambiguity of the conclusion on the effectiveness of their export-import activities and the need to calculate the integrated indicator based on these criteria. The expediency of calculating this integrated indicator using a modified method of constructing a Harrington quality indicator is substantiated, and the parameters of the transformation function should be set taking into account the numerical characteristics of changes in the values of efficiency criteria for export-import activities. It is also necessary to calculate the integral indicator of the structural dynamics of the components, which are the criteria for the effectiveness of this activity, for the objectivity of diagnostics of the efficiency of the export-import activity of an industrial enterprise. To calculate this integrated indicator, based on the laws and patterns of efficiency, a dynamic structural standard of EIDP efficiency, as well as the logic of this calculation are substantiated.

To implement the procedure for diagnosing the impact of factors of the internal environment of the enterprise, the list of its main subsystems, which are production and financial subsystems. It is established that first, it is necessary to diagnose the influence of factors of these subsystems of the internal environment of the enterprise on the general level of efficiency of export-import activity and the level of its structural dynamics.

The information-analytical support of diagnostics of influence of factors of internal environment on efficiency of export-import activity of the enterprise which includes a system of indicators (partial and integral), latent factors which are recommended to reveal by means of the factor analysis, causal interrelations between factors is formed and indicators to be established by correlation-regression analysis, detailed economic analysis. A cognitive map of the influence of the subsystems of the internal environment of the enterprise has also been developed, which reflects the real

causal relationships of these subsystems with efficiency levels and specifies the closeness of these relationships, which allows establishing ratings and directions of influence.

The third section substantiates the methodological approach to diagnosing the effectiveness of the export-import activities of the enterprise, which consists of eleven stages and ensures the full implementation of diagnostic functions. Each stage of this methodical approach is concretized by the formed tasks of diagnostics according to its functions, methods of the decision of these tasks and the list of expected results.

The expediency of using the results of diagnostics of the efficiency of export-import activity of the enterprise in the development and adoption of management decisions, namely the strategic management decision, is proved. The rational technology of making a strategic management decision is substantiated in the work. In rational technology, in addition to the relevant stages, the results of their implementation are defined, as well as the methods and tools by which these stages are implemented are specified. The methodological components of developing a strategic management decision to increase the efficiency of export-import activities of the enterprise, namely: subject, object, subject, purpose, conditions, role or significance of the decision in the management system, analytical basis, causes of the problem.

The practical significance of the obtained results is confirmed by certificates of implementation in the activities of PJ SC "Turboatom" (reference № 09-418 from 22.06.2020), PJ SC "Kharkiv Tractor Plant" (reference № 07 - 354 from 10.06.2020) and in the training process of Kharkiv National Economic University named after Simon Kuznets (reference № 20-86-31-115 dated 18.06.2020).

Key words: technology of diagnostics in the economy, the system of basic concepts of efficiency of export-import activity, structural dynamics of efficiency of EIDP, functional procedures of diagnostics, information-analytical maintenance, methodical approach, strategic management decision.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

**Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до
Організації економічного співробітництва та розвитку та /або
Європейського Союзу**

1. Malyarets L., Barannik I., Sabadash L., Grynko P. Modeling the Economic Sustainability of the Macro system (for example Ukraine). *Montenegrin Journal of Economics*. 2019. Vol. 15, No. 3. Pp. 23–35. (Scopus)

**Статті у наукових виданнях, що входять до міжнародної бази
Index Copernicus**

2. Гринько П. О. Методологічний аспект діагностики об'єктів в економіці. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 18–23.

3. Гринько П. О. Формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпортової діяльності підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2018. Випуск 20, Частина 1. С. 122–125.

4. Гринько П. О. Діагностика факторів зовнішнього середовища, які впливають на розвиток експортно-імпортової діяльності промислових підприємств. *Бізнес Інформ*. 2018. №8. С. 51–56.

5. Малярець Л. М., Гринько П. О. Аналітичне забезпечення аналізу ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства. *Проблеми економіки*. 2019. № 1 (39). С. 208–216.

6. Гринько П. О. Діагностика впливу виробничо-фінансових факторів на ефективність експортно-імпортової діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2018. №4(38). С. 83–89.

7. Гринько П. О. Методичне забезпечення діагностики ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*.

Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2018. Вип. 10. С. 113–121.

Публікації за матеріалами конференцій

8. Гринько П. О. Сутність ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства в сучасних умовах. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку економіки України» (Київ, 2017 р.). Київ : Національний авіаційний університет, 2017. С. 63–66.

9. Гринько П. О. Змістовне наповнення діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємства. Міжнародна наукова конференція «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 1 – 2 червня 2017 р.): тези доповідей. Х. : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. С. 47–50.

10. Гринько П. О. Обґрунтування інструментів діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємства. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, фінанси, облік та управління: оцінка та перспективи розвитку в Україні та світі» (Полтава, 22 грудня 2017 р.): збірник тез доповідей : у 3 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2017. Ч. 2. С. 83–84.

11. Гринько П. О. Формування еталонних значень показників ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 15-16 листопада 2018 р.). Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2018. С. 304–308.

12. Малярець Л. М., Гринько П. О. Моделювання критеріїв ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 18 – 19 березня 2019 р.). Харків : Видавець ФОП Панов А. М., 2019. С. 385–386.

13. Гринько П. О. Розроблення управлінського рішення підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. Матеріали

Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (Харків, 30–31 травня 2019 р.). Х. : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2019. С. 35–36.

14. Malyarets L., Barannik I., Grynko P. Mathematical modelling of efficiency evaluation of enterprises's export-import activity in Ukraine. Proceedings of the International Congress on Business and Marketing, (Istanbul, 13.06.2019-15.06.2019). Istanbul: Maltepe University, 2019. Pp. 211–213.

15. Sabadash L., Grynko P. The formation of a set of signs for modeling the evaluation of enterprise activities. International Conference on Applied Informatics «Imagination, creativity, design, development», «Lucian Blaga» University of Sibiu Faculty of Sciences, (Romania, May 16-18, 2019). Sibiu, Romania. 2019. Pp. 183–189.